

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра психології

Таран Юрій Олександрович

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АГРЕСИВНОСТІ У
НЕПОВНОЛІТНІХ ЗЛОЧИНЦІВ

спеціальність 053 Психологія

РЕФЕРАТ

магістерської роботи
за освітньо-професійною програмою
«Психологія»

Науковий керівник: *кандидат*
психологічних наук, доцент
Байда Світлана Петрівна

Умань – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП

.....**Error!**

Bookmark not defined.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ
ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ АГРЕСИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В
РАНЬОМУ ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ7

1.1. Поняття „агресія” та „агресивність” у сучасній психологічній науці
.....7

1.2. Види та функції агресії в ранньому юнацькому віці.....14

1.3. Фактори агресивності старшокласників.....21

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ
ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВІВ АГРЕСИВНОСТІ У НЕПОВНОЛІТНІХ
ЗЛОЧИНЦІ30

2.1. Організація дослідження психологічних особливостей проявів
агресивності неповнолітніх злочинців.....30

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів експериментального
дослідження42

2.3. Шляхи підвищення особистісно-духовної професійної
компетентності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів у роботі з
агресивними старшокласниками51

ВИСНОВКИ64

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ67

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Процес розбудови незалежної демократичної України передбачає втілення в суспільну та індивідуальну свідомість загальнолюдських духовних цінностей. Важлива роль у відтворенні й трансляції культури і духовності, згідно з Державною національною програмою „Освіта” (Україна ХХІ століття) та Концепцією загальної середньої освіти в Україні, відводиться шкільному навчанню. Головне завдання сучасної загальноосвітньої школи українські науковці вбачають у розвитку гармонійної, високодуховної особистості, здатної до самовдосконалення та активної участі в соціальному житті країни (Г.О.Балл, І.Д.Бех, М.Й.Боришевський, І.А.Зязюн, Є.В.Єгорова, О.М.Ігнатівич, Н.І.Литвинова, С.Д.Максименко, І.П.Манюха, Н.Г.Ничкало, О.М.Отич, В.Г.Панок, Н.А.Побірченко, Е.О.Помиткін, В.В.Рибалка, О.Є.Самойлов, В.В.Синявський, Л.О.Хомич, О.П.Хохліна та ін.).

Водночас напружена, нестабільна соціальна, економічна, екологічна ситуація, яка склалась у наш час в суспільстві, обумовлює зростання різних відхилень в особистому розвитку й поведінці підростаючого покоління. Серед них особливе занепокоєння викликають не лише прогресуюча відчуженість, висока тривожність, духовна спустошеність підлітків, але й їх лицемірство, жорстокість, агресивність. Найгостріше цей процес проявляється на межі переходу від дитинства до дорослості – у ранньому юнацькому віці. Необхідно наголосити, що проблема агресивності в ранньому юнацькому віці, яка зачіпає суспільство в цілому, викликає занепокоєння педагогів, батьків, викликає значний інтерес у науково-практичних дослідження розвитку особистості.

Особистісний портрет старшокласника відзначається мінливістю, поєднанням ідеалізму й цинізму, емпатійності та байдужості, толерантності та агресивності, прагненням духовного зростання і бездуховності. Загострення негативних особистісних тенденцій внаслідок дії вікових

стресорів призводить до виникнення агресивних афектів, закріплення агресивних стратегій поведінки.

Агресивність у віковому аспекті аналізують Н.В.Алікіна, А.Бандура, О.Б.Бовть, К.Бютнер, С.Л.Колосова, О.О.Мізерна, В.Ф.Моргун, Г.Паренс, А.О.Реан, К.В.Седих, Л.М.Семенюк, Р.Стауб, І.О.Фурманов. Агресію розглядають у взаємозв'язку з ворожістю (А.Басс, К.Є.Ізард), конфліктністю (Г.С.Васильєва, Є.П.Ільїн, В.С.Мерлін, М.С.Неймарк), тривожністю (В.М.Крайнюк, С.О.Ставицька), локусом контролю (Т.І.Білоус), ціннісною системою особистості (Дж.Саттон, Дж.Светтенхем, П.Сміт). Агресію, що виникає внаслідок психічних розладів, досліджують О.О.Александров, О.Кернберг, В.В.Ковальов, А.Н.Стаценко. Існує ряд досліджень, присвячених проблемі діагностики (К.Додж, Н.Б.Михайлова, Л.М.Собчик, В.І.Шебанова, С.Г.Шебанова), а також профілактики й корекції агресивності (К.Бютнер, О.П.Лящ, О.Оклендер, І.І.Павелко, К.Фопель).

Високо оцінюючи наукову та практичну значущість проведених досліджень, слід зазначити, що, в зв'язку з великим обсягом отриманої науковцями інформації, сьогодні гостро відчувається необхідність її інтеграції, широкі можливості для здійснення якої надає особистісний підхід (В.Ф.Моргун, В.В.Рибалка) як цілісний, інтеграційний підхід до розгляду особистості. Водночас, можливості його застосування до проблеми агресивності старшокласників вивчені ще недостатньо.

Останні світові події зумовлюють потребу розгляду проблеми агресії в контексті формування вміння конструктивно протистояти зовнішньому деструктивному впливу. Здатність особистості захистити себе, власні принципи та ідеали, не принижуючи при цьому цінність іншої людини, сьогодні слід розглядати як життєво важливу рису. В зв'язку з цим, постає необхідність переосмислення ролі агресії та більш детального дослідження її деструктивних і конструктивних проявів.

Недостатня досліджуваність зазначених аспектів проблеми агресивності в ранній юності зумовила вибір теми магістерського

дослідження “Психологічні особливості агресивності у неповнолітніх злочинців”.

Мета дослідження – вивчити психологічні особливості проявів агресії у неповнолітніх злочинців.

Відповідно до мети дослідження були поставлені та розв’язані такі **завдання:**

1. Дослідити теоретичні й методологічні підходи до вивчення проблеми агресії та агресивності, визначити види, функції, фактори агресивності особистості в ранньому юнацькому віці.

2. Експериментально визначити психологічні, статеві та вікові особливості агресивності неповнолітніх злочинців.

3. Обґрунтувати шляхи підвищення особистісно-духовної професійної компетентності вчителів ЗОНЗ в роботі з агресивними школярами раннього юнацького віку.

Об’єкт дослідження – закономірності становлення та закріплення особливостей агресивності у неповнолітніх злочинців.

Предмет дослідження – психологічні, статеві, вікові та індивідуальні особливості проявів агресивності в ранній юності.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз наукових джерел, узагальнення, синтез, систематизація наукових даних; емпіричні – констатувальний експеримент, тестування, бесіда, метод мовленнєвої проєкції, метод експертного оцінювання; статистичної обробки та інтерпретації даних – описова статистика, метод дослідження достовірності різниці даних, кореляційний аналіз.

Експериментальна база дослідження – КМСД Кам’янець-Подільський МВ УМВС України в Хмельницькій області. Дослідженням охоплено 60 неповнолітніх віком від 15 до 18 років. Серед них 48 юнаків та 12 дівчат.

Дані про апробацію. Матеріали магістерського дослідження доповідалися на засіданні кафедри психології та на IX-ій Всеукраїнській

науковій Інтернет конференції Наукові психологічні дослідження і розробки молодих вчених (Умань, 29-30 жовтня 2020 р.).

Практичне значення дослідження полягає в дослідженні агресії у неповнолітніх злочинців, та виявленні шляхів корекції форм агресивності в ранньому юнацькому віці.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 79 найменувань. Робота містить таблиці. Загальний обсяг роботи – 73 сторінок.

ВИСНОВКИ

Дослідження агресивності є актуальною проблемою вітчизняної та зарубіжної психології. Агресія та агресивність досліджуються в межах етологічного, соціобіологічного, генетичного, гормонального, психоаналітичного, фрустраційного, біхевіорального, соціально-когнітивного, діяльнісного, вікового підходів. Вивчення різноманітних видів і проявів агресії неповнолітніх злочинців зумовило розрізнення за функціональною ознакою деструктивної та конструктивної агресивності. В ранній юності зростає вплив ціннісно-особистісних та духовних чинників на розвиток агресивності. Рівень та особливості духовного розвитку зумовлюють, наскільки деструктивним чи конструктивним є зміст агресивних проявів в ранньому юнацькому віці.

Аналіз підходів до проблеми агресії та агресивності показав, що в психологічній науці та практиці накопичений великий масив відомостей, які потребують переосмислення та інтеграції з метою представлення агресивності як цілісного особистісного утворення з урахуванням її духовного аспекту, що зумовлює доцільність застосування особистісно-духовного підходу, у відповідності до якого агресивність розглядається у трьох вимірах – соціально-психолого-індивідуальному, діяльнісному та віковому. Сформульовано такі принципи особистісно-духовного підходу до вивчення проблеми юнацької агресивності: 1) Цілісності особистості та різнобічного її пізнання на основі об'єктивного матеріалу; 2) Особистісно-духовної орієнтації корекційних заходів; 3) Особистісного зростання, послідовного підпорядкування біологічної та соціальної природи духовним ідеалам та цінностям, духовного розвитку особистості як основи подолання агресивності.

Результати експериментального дослідження психологічних особливостей проявів агресивності неповнолітніх злочинців свідчать, що деструктивний чи конструктивний зміст агресивності учнів раннього юнацького віку визначається такими складовими особистісної та духовної

спрямованості, як ставлення до себе та до інших, ціннісні духовні орієнтації. Деструктивна агресивність в ранньому юнацькому віці супроводжується егоцентризмом, нездатністю до самотрансценденції, негативним ставленням до інших, невмінням встановлювати залежні стосунки, творити та приймати добро, некритичним ставленням до себе або ж неповагою до власної людської гідності. Деструктивні агресивні прояви в ранній юності найбільшою мірою спричиняє уявлення про припустимість фізичної агресії. Конструктивна агресивність корелює із засвоєнням загальнолюдських та буттєвих цінностей – вірності, доброзичливості, гармонії з Всесвітом, добра та допомоги іншим, відданості істині.

Обґрунтовано, що підвищення особистісно-духовної професійної компетентності вчителя ЗОНЗ в роботі з агресивними учнями має проводитися в двох напрямках: внутрішньому (робота вчителя над собою з метою духовного вдосконалення, самопізнання, саморозвитку) та зовнішньому (професійна психологічна просвіта) і включати поглиблення знань педагогів про феномен агресії та психологічні особливості агресивності старшокласників, розвиток навичок ефективного спілкування, асертивної поведінки та медіаторства. Духовний аспект підвищення компетентності вчителів у роботі з агресивними учнями потребує формування чесності, справедливості, неупередженого, доброзичливого та небайдужого ставлення вчителя до учнів, його прагнення до внутрішньої гармонії та досконалості. Ефективним методом підвищення особистісно-духовної професійної компетентності вчителя в роботі з агресивними учнями є тренінг особистісно-духовної професійної компетентності.

Здійснене магістерське дослідження не вичерпує всіх аспектів феномену агресивності. Перспективи подальшої розробки проблеми ми вбачаємо у проведенні та впровадженні у психологічну практику комплексу корекційних занять, які спрямовані на подолання деструктивної агресії серед дітей, які знаходяться на обліку в КМСД МВ УМВС України, розробці

надійних та валідних методів дослідження проактивної та реактивної, усвідомленої та неусвідомленої агресивності.